

УДК 343.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.6>

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНО КАРАНОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ РОСЛИН¹

Дудоров О.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-4860-0681
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com*

Каменський Д.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету,
ORCID: 0000-0002-3610-2514
e-mail: dm.kamensky@gmail.com*

Дудоров О.О., Каменський Д.В. Об'єктивна сторона кримінально караного порушення законодавства про захист рослин.

Статтю присвячено вивченню ознак об'єктивної сторони складу кримінального проступку, передбаченого ст. 247 КК України «Порушення законодавства про захист рослин».

Частково висвітлено зарубіжний досвід кримінально-правової охорони флори. Встановлено, що у межах декількох кримінально-правових заборон, в яких заподіяння шкоди об'єктам рослинного світу фігурує як один із альтернативних наслідків посягань на різні сфери (елементи) довкілля, у КК ФРН втілено відмінний від ст. 247 КК України наскрізний режим охорони рослинного світу, що є проявом правотворчої самобутності. Констатовано, що подібний підхід знайшов відбиття у проєкті нового КК України.

Докладно розкрито зміст бланкетної диспозиції ст. 247 КК України; перераховано акти регулятивного законодавства, на які повинен спиратись правозастосувач при інкримінуванні цієї кримінально-правової заборони; конкретизовано діяння, які можуть розцінюватись як відповідне суспільно небезпечне діяння – порушення законодавства про захист рослин. За результатами проведеного аналізу тексту кримінального закону і нечисленної практики відповідного правозастосування доведено як виправданість конструювання диспозиції досліджуваної заборони за типом бланкетної, так і загалом практичну безпроблемність її належної конкретизації у спосіб звернення до низки актів регулятивного законодавства.

Висловлено міркування щодо змісту тяжких наслідків як ознаки об'єктивної сторони складу аналізованого кримінального правопорушення проти довкілля. Вказано на доцільність наявного законодавчого підходу, за яким відмежування складу кримінального проступку, передбаченого ст. 247 КК України, від складів суміжних адміністративних правопорушень здійснюється за такою ознакою, як суспільно небезпечні наслідки.

Констатовано належність ст. 247 КК України до числа фактично «мертвих» заборон, причини чого мають з'ясовуватись кримінологічною наукою. Висловлено думку про те, що проблема не-

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проєкту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

відворотності кримінально-правового реагування на найбільш небезпечні порушення законодавства про захист рослин лежить не в законодавчій, а в правозастосовній площині.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, порушення законодавства про захист рослин, бланкетна диспозиція, тяжкі наслідки, кваліфікація, кримінальна відповідальність.

Dudorov O.O., Kamensky D.V. The objective side of the criminally punishable violation of legislation on plant protection.

The article is devoted to the study of the elements of the objective side of the composition of a criminal misdemeanor, provided for in Art. 247 of the Criminal Code of Ukraine “Violation of legislation on plant protection”.

The foreign experience of criminal protection of flora is partially highlighted. It has been established that within the framework of several criminal law prohibitions, in which damage to objects of plant life appears as one of the alternative consequences of encroachment on various spheres (elements) of the environment, the Criminal Code of the Federal Republic of Germany embodies a different from Art. 247 of the Criminal Code of Ukraine approach toward an end-to-end regime for the protection of plant life, which is a manifestation of law-making authenticity. It has been established that a similar approach was reflected in the project of the new Criminal Code of Ukraine.

The content of the blanket disposition of Art. 247 of the Criminal Code of Ukraine is detailed; acts of regulatory legislation are listed, on which the law enforcement officer must rely when incriminating this criminal law prohibition; actions that can be regarded as a corresponding socially dangerous action – violation of the legislation on plant protection are specified. Based on the results of the analysis of the text of the criminal law and the limited practice of the corresponding law enforcement, both the justification of the construction of the disposition of the researched prohibition according to the blanket type, and the generally practical problem absence of its proper specification in the way of referring to a number of acts of regulatory legislation have been proven.

Considerations regarding the content of severe consequences as an element of the objective side of the composition of the analyzed criminal offense against the environment have been expressed. The expediency of the existing legislative approach has been pointed out, according to which the delimitation of the composition of the criminal offense provided for in Art. 247 of the Criminal Code of Ukraine, from the composition of related administrative offenses has been carried out on the grounds of socially dangerous consequences.

It has been established that Art. 247 of the Criminal Code of Ukraine remains among the “dead” prohibitions, the reasons for which must be clarified by criminological science. The opinion has been expressed that the problem of the inevitability of the criminal law response to the most dangerous violations of the legislation on plant protection lies not in the legislative, but in the law-enforcement sphere.

Key words: criminal offenses against the environment, violation of legislation on plant protection, blanket disposition, grave consequences, qualification, criminal liability.

Постановка проблеми. Як зазначають фахівці, однією з головних причин негативної екологічної ситуації в Україні є істотне збільшення масштабів та інтенсивності експлуатації рослинного світу, збільшення антропогенного впливу на цей природний ресурс. Відповідно, наголошується на критичній потребі враховувати екологічні інтереси, які ґрунтуються на законах природи, а отже, на необхідності постійно і системно піклуватися про забезпечення раціонального використання, відтворення та охорони рослинного світу [1, с. 4]. Правовою охороною і відтворенням рослинного світу визнається визначена законодавством і здійснювана усіма суб'єктами флористичних відносин система державно-правових, організаційних, економічних, наукових та інших соціальних заходів, спрямованих на їх раціональне використання, відтворення та охорону. Охорона об'єктів рослинного світу забезпечується низкою заходів, включаючи встановлення юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використання природних рослинних ресурсів [2, с. 96–99].

Охорона флори кримінально-правовими засобами, які у цьому разі передусім уособлює ст. 247 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Порушення законодавства про захист рослин», є важливим складником екологічної політики держави. Суспільна небезпека цього кримінального проступку зумовлена тим, що внаслідок недотримання вимог законодавства про захист рослин

може бути заподіяна істотна шкода здоров'ю людей, лісовому господарству, галузям сільсько-господарського виробництва – рослинництву, садівництву, городництву, рослинному світу взагалі. Ст. 247 КК дотична до проблематики фітосанітарної безпеки, під якою в юридичній літературі розуміється захищеність національних інтересів України у сфері захисту рослин, оптимізації рослинництва, підвищення родючих властивостей ґрунтів, що характеризується встановленням економічно та екологічно збалансованого поширення шкідливих організмів, сталим відновленням родючості ґрунтового покриву та безпечністю сільськогосподарської продукції для людини [3, с. 190].

При цьому вести мову про дієвість аналізованої кримінально-правової заборони не доводиться. Так, із оприлюднених Верховним Судом відомостей про кількість осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля у 2022-2023 рр., за вироками, що набрали законної сили, випливає, що за ст. 247 КК України у 2022 і 2023 рр. не було засуджено жодної особи [4, с. 78]. Подібна невтішна картина спостерігалась і в минулі роки. А тому наукове дослідження ознак об'єктивної (тобто найбільш інформативної) сторони кримінально караного порушення законодавства про захист рослин буде актуальним і водночас прагматичним завданням.

Стан опрацювання проблематики. На відміну від інших елементів довкілля як об'єктів кримінально-правової охорони, розв'язанню проблемних питань, пов'язаних із встановленням ознак кримінального проступку, передбаченого ст. 247 КК, присвячено відносно невелику кількість публікацій. Зокрема, можна відзначити монографію В.К. Матвійчука «Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища» (2011 р.), в якій питання кримінально-правової оцінки посягань на рослинний світ висвітлені не в окремому розділі, а в, так би мовити, наскрізному форматі [5]. Проблемам правового захисту об'єктів рослинного світу також присвятила увагу Ю.А. Турлова на сторінках своєї докторської дисертації, щоправда, це зроблено здебільшого з кримінологічних позицій [6]. Докладний критичний аналіз законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист рослин» (реєстр. № 4601 від 16.01.2021), на підставі якого ст. 247 КК пропонувалось викласти у новій редакції, здійснив В.В. Кузнецов [7, с. 68–73]. Однак в основному проблематика кримінально-правової характеристики порушення законодавства про захист рослин висвітлюється у науково-практичних коментарях КК і навчальній літературі. На цьому фоні дослідження з екологічного права щодо охорони рослинного світу є численнішими і виглядають більш ретельними. Частково усунути таку диспропорцію у наукових розвідках і покликана наша публікація.

Постановка завдання. Незважаючи на суспільну небезпеку посягань на рослинний світ, а також екологічну цінність об'єктів флори, на сьогодні спостерігається обмеженість і фрагментарність дослідження ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 247 КК. Відповідно, *метою* цієї статті є з'ясування, із доречним зверненням до норм екологічного законодавства, матеріалів правозастосовної практики, наукових джерел і зарубіжного досвіду, ознак об'єктивної сторони як елементу складу вказаного кримінального правопорушення проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна сторона складу досліджуваного кримінального проступку охоплює три ознаки: 1) діяння – порушення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин; 2) тяжкі наслідки; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками. Наразі така «тріада» ознак є традиційною для кримінальних правопорушень із матеріальним складом.

Перед тим, як безпосередньо розкривати зміст діяння при вчиненні порушення законодавства про захист рослин, передбаченого чинною редакцією ст. 247 КК, вважаємо за доречне звернутись до релевантного зарубіжного досвіду. У порівняльному аспекті значний інтерес викликає, зокрема, німецький досвід кримінально-правової охорони порядку поводження з об'єктами рослинного світу. На відміну від підходу, сповідуваного українським законодавцем, який відповідальність за порушення нормативних вимог щодо захисту рослин передбачив у межах єдиної ст. 247 КК, німецький законодавець реалізував, так би мовити, наскрізний підхід: за відсутності подібної комплексної заборони у низці норм розділу 29 «Злочини проти довкілля» Особливої частини КК ФРН йдеться про заподіяння шкоди, зокрема, рослинному світу (з-поміж інших природних ресурсів). Так, § 324а «Забруднення ґрунту» визнає злочином дії особи, яка, порушуючи обов'язки відповідно до адміністративного законодавства, вносить, допускає проникнення речовин або

скидає речовини в ґрунт, тим самим забруднюючи або іншим чином негативно змінюючи його, у спосіб, який може завдати шкоди рослинам. § 325 «Забруднення повітря» передбачає відповідальність за дії особи, яка під час експлуатації об'єкта, зокрема установки чи машини, порушуючи обов'язки відповідно до адміністративного законодавства, спричиняє зміни повітря, які можуть завдати шкоди рослинам. У § 327 «Експлуатація об'єктів за відсутністю дозволу» йдеться про дії особи, яка без необхідного дозволу чи схвалення планування або всупереч забороні керує об'єктом в іншій державі-члені ЄС, в якому зберігаються або використовуються шкідливі речовини чи суміші, або в якому небезпечна діяльність здійснюється у спосіб, що може заподіяти серйозної шкоди рослинам. Своєю чергою, § 329 «Створення загрози природоохоронним територіям» карає дії особи, яка всупереч законодавчому акту чи законній забороні, встановленій для охорони природно-заповідної території, території, тимчасово відведеній як природна заповідна територія чи національний парк, пошкоджує або видаляє рослини особливо охоронюваних видів у розумінні Федерального закону про охорону природи [8].

Цікаво, що подібний підхід знайшов відбиття у проєкті нового Кримінального кодексу України, в якому пропонується закріпити модель кримінально-правової охорони об'єктів рослинного світу, яка так само носить універсальний, наскрізний характер. Йдеться про: ст. 5.1.9 «Порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що створило небезпеку спричинення шкоди»; ст. 5.1.12 «Порушення правил поведінки з інфекційними агентами, токсинами чи продуктами біотехнологій, що створило небезпеку спричинення шкоди»; ст. 5.1.18 «Порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що з необережності спричинило значну шкоду»; ст. 6.5.6 «Знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу, що спричинило істотну майнову шкоду»; ст. 6.5.7 «Знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу, що спричинило значну майнову шкоду»; ст. 6.5.8 «Знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу, що спричинило тяжку майнову шкоду» [9].

Так само як інші заборони, консолідовані у розділі VIII Особливої частини КК, диспозиція ст. 247 КК має бланкетний характер: використання у ній конструкцій «порушення правил, встановлених для...» та «інших вимог законодавства про захист рослин» наочно підтверджує цю тезу. Такий усталений підхід до конструювання кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за посягання на довкілля, зумовлений специфікою охоронюваних указаним розділом суспільних відносин, детально врегульованих великим за обсягом і мінливим природоохоронним законодавством, що закріплює спеціальні вимоги стосовно використання та охорони об'єктів довкілля, встановлює екологічні нормативи та стандарти тощо [10, с. 37].

Має рацію В.В. Кузнецов, який зазначає, що чинна редакція ст. 247 КК повністю охоплює в одній частині всі порушення вимог законодавства про захист рослин, а також визначає адресата боротьби – це шкідники і хвороби рослин; перерахування окремих протиправних проявів з використанням сполучника «та» не дозволяє визначити окремий кримінально-правий склад – «порушення інших вимог законодавства про захист рослин» [7, с. 70].

Отже, для кваліфікації вчиненого як порушення законодавства про захист рослин потрібно встановити, які конкретно нормативні вимоги (правила) було порушено винним та яким нормативним актом ці правила запроваджено. Від правозастосувача при інкримінуванні ст. 247 КК вимагається сумлінність і послідовність. Правильне встановлення змісту розглядуваної кримінально-правової заборони вимагає звернення щонайменше до таких нормативних актів, як Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 199 р., Закон «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р., Закон «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 р., Закон «Про захист рослин» від 14 жовтня 1998 р., Закон «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р., Закон «Про насіння і садивний матеріал» від 26 грудня 2002 р., Положення про Зелену книгу України, затверджене постановою КМУ від 29 листопада 2002 р. № 1286, Порядок випалювання сухої рослинності або її залишків, затв. наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 12 серпня 2021 р. № 541.

Передбачене ст. 247 КК порушення законодавства про захист рослин може вчинятись шляхом як дії, так і бездіяльності. На практиці порушення законодавства про захист рослин набуває переважно пасивної форми (наприклад, невжиття заходів, спрямованих на знищення шкідників і збудників хвороб рослин, на локалізацію постраждалих територій або знищення зараженого врожаю чи насіння; невиконання обов'язків щодо забезпечення карантину рослин; невжиття заходів з утилізації чи знищення сільськогосподарської сировини, яка не відповідає встановленим вимогам

щодо вмісту пестицидів і агрохімікатів; непроведення у встановленому порядку фітосанітарного огляду деревини та виробів з неї).

Дії, які утворюють об'єктивну сторону складу кримінального проступку, караного за ст. 247 КК, можуть полягати, наприклад, у: ввезенні в Україну та реалізації на її території засобів захисту рослин, що не пройшли державних випробувань і реєстрації; порушенні технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення (зокрема використанні для посіву зараженого насіння або зберіганні його разом із доброякісними партіями насінневого матеріалу); необґрунтованому використанні радіаційного чи ультразвукового опромінювання насіння; застосуванні пестицидів і агрохімікатів у спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції для дитячого і дієтичного харчування, без дотримання спеціальних технологій; використанні для знищення шкідників і збудників хвороб заборонених хімічних речовин; надмірному вживанні пестицидів; порушенні правил боротьби з бур'янами, зокрема шляхом використання гербіцидів; ввезенні на територію України деревини та виробів з неї без фітосанітарного сертифіката країни-експортера; вивезенні з карантинних та регульованих зон заражених карантинними організмами об'єктів регулювання [11, с. 845].

Певні нормативні орієнтири щодо розуміння змісту порушення законодавства про захист рослин пропонує ст. 83-1 КУпАП, в якій йдеться про: 1) поширення шкідливих організмів внаслідок порушення технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення; 2) екологічно не обґрунтоване здійснення захисту рослин; 3) неповідомлення (приховування) або надання неправдивої інформації про загрозу посівам, деревним насадженням, іншій рослинності відкритого та закритого ґрунту, а також продукції рослинного походження від шкідливих організмів; 4) завезення на територію України та реалізація засобів захисту рослин, а також речовин і сировини для їх виготовлення, що не пройшли державних випробувань і реєстрації; 5) ухилення від пред'явлення або неперед'явлення засобів захисту рослин для проведення їх огляду, дослідження; 6) недодержання вимог нормативно-правових актів з питань захисту рослин, що призвело до пошкодження, погіршення стану рослин та якості продукції рослинного походження, а також забруднення довкілля. Причому якщо в адміністративно-правовій забороні відповідний перелік порушень сформульовано як закритий (вичерпний), то в ст. 247 КК варіанти порушення спеціальних правил законодавцем не конкретизовано, що дозволяє відносити до таких варіантів (способів) також прояви, прямо не згадані у ст. 83-1 КУпАП «Порушення законодавства про захист рослин».

Особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, торгівлею рослинами і рослинними продуктами, зобов'язані: виконувати фітосанітарні правила та здійснювати фітосанітарні заходи; виконувати розпорядження уповноважених державних органів щодо проведення відповідних карантинних заходів; зареєструватися у відповідній інспекції з карантину рослин, якщо це вимагається згідно із законодавством; подавати на вимогу цих органів відомості про об'єкти регулювання; здійснювати систематичний моніторинг земельних угідь, які належать їм на правах власності або користування, а також потужностей (об'єктів), на яких здійснюється виробництво та (або) обіг рослин, продуктів рослинного походження з метою виявлення регульованих шкідливих організмів; надавати інспекторам з карантину рослин безперешкодно доступ до об'єктів регулювання на будь-якій стадії виробництва, переробки чи обігу для проведення інспектування, перевірки документації та відбору зразків від об'єктів регулювання для визнання їх фітосанітарного стану; сприяти проведенню карантинних заходів у карантинних та прилеглих до них зонах у разі виявлення карантинних організмів. Невиконання зазначених обов'язків за наявності підстав (передусім у виді спричинення тяжких наслідків) так само повинно одержувати кримінально-правову оцінку за ст. 247 КК [11, с. 845]. Такий саме висновок буде доречним і щодо основних видів порушень законодавства про пестициди і агрохімікати, які названо у ст. 20 Закону «Про пестициди і агрохімікати» та які можуть бути підставами для застосування цивільної, дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

До слова 12 травня 2022 р. було ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану», який передбачив, що під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування: 1) зупиняється проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи планів державних випробувань пестицидів і агрохімікатів, матеріалів реєстрації пестицидів

і агрохімікатів; 2) для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів, зокрема розпочатої до 27 травня 2022 р., наявність позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи не вимагається; 3) державна реєстрація агрохімікатів не вимагається у випадках, передбачених ст. 4 Закону «Про пестициди і агрохімікати» (містить декілька виключень), а також для таких товарних підкатегорій згідно з УКТ ЗЕД, установлених цим Законом (ст. 25 і додаток до Закону).

Ці нормативні «послаблення» можна оцінити по-різному. З одного боку, такий крок, вочевидь, був обумовлений міркуваннями підтримки національних аграріїв, сприяння у збільшенні виробництва та експорту сільськогосподарської продукції у скрутний для країни період. З іншого, не може не поставати питання про те, чи не містить таке законодавче рішення приховані ризики використання «привілейованого» режиму контролю за виробництвом нових «агресивних» видів пестицидів та агрохімікатів, які здатні збільшити врожайність одних рослин (культур), і водночас призвести до знищення (або хвороб) інших або до інших тяжких наслідків антропогенного характеру? Зрозуміло, що це питання потребує фахового опрацювання. Як зазначено в юридичній літературі, держава у своєму фітосанітарному законодавстві має віднайти баланс між стимулюванням підвищення врожайності сільськогосподарської діяльності і необхідним скороченням хімічного забруднення довкілля та продовольства [3, с. 194]. З погляду ж кваліфікації вчиненого за ст. 247 КК – норми з бланкетною диспозицією – згадані зміни регулятивного законодавства як такі, що поліпшують правове становище особи, не можуть ігноруватись.

У тих випадках, коли порушення законодавства про захист рослин поєднується з використанням підробленого документа (наприклад, погодження на ввезення на територію України засобів захисту рослин, сертифікату відповідності сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження щодо вмісту в них залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів, сертифікату про дотримання регламентів застосування пестицидів і агрохімікатів у сільськогосподарській продукції та сировині рослинного походження або карантинного сертифіката (засвідчує фітосанітарний стан об'єктів регулювання, що ввозяться та (або) вивозяться у карантинну зону, транспортуються територією України), діяння винної особи потребують додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 358 КК [12, с. 470].

Кримінальний проступок, передбачений ст. 247 КК, визнається закінченим з моменту настання тяжких наслідків (оцінне поняття). Як відомо, законодавець, звертаючись до оцінних понять, надає кримінально-правовим нормам гнучкість, що розширює можливості їх застосування до максимальної кількості життєвих ситуацій. Вирішуючи питання, чи є заподіяні наслідки тяжкими, потрібно у кожному конкретному випадку враховувати, зокрема, площу територій, на які поширилась епіфітотія, шкоду, заподіяну людині, рослинному і тваринному світові або сільськогосподарському виробництву, час, на який земельні площі виведено з ладу, а також вартість заходів, здійснюваних для подолання спричинених довкіллю негативних наслідків (наприклад, вартість знезараження, переробки або утилізації підкарантинних матеріалів та об'єктів) [11, с. 845-846].

Л.П. Брич звертає увагу на те, що поняттям «тяжкі наслідки» законодавцем позначаються суспільно небезпечні наслідки, які є безальтернативною ознакою складу злочину (на сьогодні кримінального правопорушення). Обсяг цього поняття сам по собі є дуже широким. Крім того, він не обмежений обсягами інших понять, що мало б місце, якби вони були названі з ним в одному переліку. Зміст поняття «тяжкі наслідки» залежить від змісту суспільно небезпечного діяння у відповідному складі кримінального правопорушення, а тому воно не може мати однакового значення у всіх складах кримінальних правопорушень [13, с. 23-24].

З огляду на сказане, варто погодитись із В.К. Матвійчуком, який під тяжкими наслідками з точки зору кваліфікації за ст. 247 КК розуміє: заподіяння значної матеріальної шкоди; зараження хворобами або загибель значної частини площ лісу; залишення великої площі землі без посадок, загибель врожаю, поширення епіфітотії, знищення чи значного пошкодження посівів, знищення гризунами вирощеного врожаю, їх масове розплодження, зараження сільськогосподарських культур отруйними речовинами, отруєння людей, свійських і диких тварин та птахів, значне поширення епіфітотії, втрата насінням генеративних і вегетативних якостей, зниження врожайності сільськогосподарських культур, знищення чи пошкодження посівів і насаджень інших культур тощо [5, с. 173-174].

Порушення вимог законодавства про захист рослин, що не спричинило тяжких наслідків, тягне адміністративну відповідальність (зокрема, за статтями 83, 83-1, 104-1, 105, 106, 188-12 КУпАП). До речі, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України

на згаданий вище законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист рослин» (реєстр. № 4601 від 16.01.2021) слушно зазначається, що без настання суспільно небезпечних наслідків саме по собі виготовлення, придбання, зберігання, транспортування з метою збуту та/або збут фальсифікованих засобів захисту рослин (а такі дії *de lege lata* можуть розцінюватись як порушення законодавства про захист рослин) не досягає рівня суспільної небезпеки, достатньої для визнання таких дій кримінальним правопорушенням.

Практика застосування ст. 247 КК, як уже зазначалось на початку нашої публікації, є вкрай обмеженою, і чинники належності цієї кримінально-правової заборони до числа фактично «мертвих» мають досліджуватись передусім кримінологічною наукою. За таких обставин значний інтерес викликає вирок Ямпільського районного суду Вінницької області від 18 серпня 2014 р., на підставі якого Особа_12 визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 і ч. 1 ст. 367 КК.

Суд установив, що в червні 2007 р. Особа_12, обіймаючи посаду головного агронома в ЗАТ «ПК «Поділля», під час застосування засобів захисту рослин грубо порушив вимоги законів «Про захист рослин», «Про пестициди і агрохімікати», «Про бджільництво» і, не виконуючи належно свої службові обов'язки, порушив Державні санітарні правила авіаційного застосування пестицидів, що призвело до масового отруєння робочих бджіл на посівах озимого ріпака засобами захисту рослин і спричинило матеріальні збитки пасічникам Крижопільського району Вінницької області. Особа_12 як головний агроном ЗАТ ПК «Поділля» під час застосування для знищення шкідників на посівах озимого ріпака інсектициду «Актара» з діючою речовиною тіаметоксам із використанням авіаційного методу обробітку був обізнаний про те, що вказаний інсектицид не пройшов в Україні державну реєстрацію на посівах озимого ріпака за допомогою авіації, а окремі посіви озимого ріпака межують з населеними пунктами, а це виключало можливість проведення робіт із пестицидами. Суд вирішив, що Особа_12 грубо порушив свої службові обов'язки щодо дотримання Державних санітарних правил авіаційного застосування пестицидів і агрохімікатів у народному господарстві України, затверджених наказом МОЗ України від 18 грудня 1996 р. № 382, якими передбачено, що при авіаційно-хімічних роботах можуть застосовуватись лише ті пестициди й агрохімікати, які пройшли державну реєстрацію та дозволені для використання в народному господарстві. Натомість інсектицид «Актара» на момент його використання не був зареєстрований в Україні для застосування на посівах озимого та ярого ріпака, зокрема методом авіаційного обприскування, він належить до 3-го класу небезпечності та є токсичним для бджіл і корисної фауни.

Також, як зазначив суд, Особа_12 не дотримався вимог Закону «Про бджільництво», зокрема: ст. 28, відповідно до якої на власників і користувачів природних ресурсів щодо охорони бджіл покладаються обов'язки, передбачені Законом; ст. 30, згідно з якою особи, які проводять діяльність, що впливає або може вплинути на стан бджіл, зобов'язані забезпечити їх охорону. Особа_12 не погодив з головним санітарним лікарем Крижопільського району застосування засобів захисту рослин за допомогою авіації.

Унаслідок бездіяльності Особи_12 як головного агронома ЗАТ ПК «Поділля» і застосування в денну пору доби небезпечного для корисних комах інсектициду «Актара» відбулось отруєння і масове знищення робочих бджіл, які збирали солодкі виділення капустиної попелиці. Пасічники, які у визначеному законом порядку не були своєчасно попереджені про можливе застосування небезпечних для бджіл засобів захисту рослин ЗАТ «ПК «Поділля» за допомогою авіації, не вжили необхідних заходів щодо обмеження роботи бджіл, не здійснили їх ізоляцію [14].

Після ознайомлення з вирокі можна зробити висновок про те, що: по-перше, обвинувачений порушив нормативні правила, встановлені для боротьби зі шкідниками рослин, як це безпосередньо і зазначено в диспозиції ст. 247 КК; по-друге, суд у порядку конкретизації обвинувачення активно послався на положення актів законодавства про захист рослин. Отже, тут отримала належне правозастосовне втілення теза про бланкетність диспозиції ст. 247 КК.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, на прикладі звернення до підходу німецького законодавця щодо захисту флори у межах декількох кримінально-правових заборон, в яких заповідання шкоди об'єктам рослинного світу фігурує як один із альтернативних наслідків посягань на різні сфери (елементи) довкілля, встановлено, що у кримінальних законах частини європейських держав втілено відмінний від ст. 247 КК України наскрізний режим охорони рослинного світу, що є проявом правотворчої самобутності.

По-друге, за результатами проведеного аналізу змісту об'єктивної сторони складу кримінального проступку, передбаченого ст. 247 КК, і нечисленної практики відповідного правозастосування було доведено як виправданість конструювання диспозиції досліджуваної заборони за типом бланкетної, так і загалом практичну безпроблемність її конкретизації у спосіб звернення до низки актів регулятивного законодавства. Проблема невідворотності кримінально-правового реагування на найбільш небезпечні порушення законодавства про захист рослин є на сьогодні не в законодавчій, а в правозастосовній площині.

Вважаємо, що подальші наукові розвідки є сенс зосередити на аналізі положеннях проекту КК України, присвячених охороні флори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соколова А.К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку: монографія. Харків: Право, 2009. 288 с.
2. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини: підручник / Краснова М.В., Краснова Ю.А. Київ: НУБіП України, 2023. 278 с.
3. Боснюк Ю.П. Правове регулювання застосування фітосанітарних заходів у сільському господарстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2023. 251 с.
4. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2023 році. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Stan_zdijsn_krim_prov_2023.pdf (дата звернення: 23.05.2024).
5. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. Київ: Національна академія управління, 2011. 368 с.
6. Турлова Ю.А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 465 с.
7. Кузнецов В.В. Питання адаптації кримінального законодавства у сфері захисту рослин до *acquis communautaire* Європейського Союзу. *Пам'яті професорів П.С. Матишевського та С.С. Яценка: 1. Збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу «Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України: 1992–2022 роки» (18 листопада 2022 року). 2. Збірка тез доповідей учасників науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (Яценківські читання) (2 лютого 2023 р.) / упоряд. А.А. Стрижевська, С.Д. Шапченко, К.П. Задоя. Київ, 2023. С. 68–73.*
8. *Strafgesetzbuch*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 23.05.2024).
9. Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).
10. Дудоров О.О. Проблемні питання врахування положень регулятивного законодавства при кримінально-правовій оцінці злочинних посягань на довкілля. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення прав і свобод людини і громадянина: матеріали круглого столу, 10 березня 2017 р. / за ред. О.П. Рябчинської*. Запоріжжя: КПУ, 2017. С. 37–41.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та доповн. Київ: Дакор, 2018. 1368 с.
12. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: практ. пос. / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 616 с.
13. Брич Л.П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 59 с.
14. Вирок Ямпільського районного суду Вінницької області від 18 серпня 2014 р. у справі № 231/3427/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40169869> (дата звернення: 23.05.2024).